

MACIEJ GUTOWSKI

SPRZECZNOŚĆ Z PRAWEM UNII EUROPEJSKIEJ JAKO PRZESŁANKA NIEWAŻNOŚCI CZYNNOŚCI PRAWNEJ NA PODSTAWIE ART. 58 K.C.

Niezwykle istotną podstawą nieważności jest art. 58 § 1 k.c., dotyczący czynności prawnej „sprzecznnej z ustawą”. Jednak błędne byłoby jego odczytanie literalne i uznanie, że normuje on wyłącznie sprzeczność z przepisami rangi ustawowej. Przyjąć trzeba, że chodzi w nim o wszelkie źródła bezwzględnie obowiązującego prawa. Zgodnie z art. 87 Konstytucji, źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia, a także na obszarze działania organów, które je ustanowiły, akty prawa miejscowego. Zważywszy, że normy Konstytucji i ratyfikowanej umowy międzynarodowej, stanowiące część krajowego porządku prawnego, stosuje się bezpośrednio, a nawet z pierwszeństwem przed ustawą (art. 91 Konstytucji)¹, należy przyjąć, że sprzeczność z przepisami w nich zawartymi prowadzi do nieważności czynności prawnej. Szczegółowe unormowania w Konstytucji świadczące o silnym podporządkowaniu rozporządzeń i aktów prawa miejscowego ustawom, spełniając tym samym funkcję gwarancyjną, wskazują, że sankcja nieważności z art. 58 k.c. dotknie również czynności prawnej, której treść lub cel sprzeczny jest z normami rozporządzenia lub aktu prawa miejscowego².

Jednak od 1 maja 2004 r. ten katalog źródeł prawa nie ma charakteru zamkniętego, a pozycja norm prawa wspólnotowego jest inna niż norm ratyfikowanej umowy międzynarodowej. Zgodnie z art. 90 Konstytucji, Rzeczpospolita Polska może na podstawie umowy międzynarodowej przekazać organizacji międzynarodowej lub organowi międzynarodowemu kompetencje organów władzy państwowej w niektórych sprawach. Unia Europejska jest właśnie taką organizacją, która władna jest tworzyć, choćby wbrew woli poszczególnych państw, autonomiczną regulację normatywną, bezpośrednio stosowalną w państwach członkowskich. Zatem ujętą w art. 87 Konstytucji hierarchię źródeł

¹ Por. B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2004, s. 141 i n.; W. Skrzydło: *Konstytucja RP – Komentarz*, Kraków 1998, s. 15, 16 i s. 86, 87; P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji RP*, Warszawa 2000, s. 19, 20 i s. 117-119; C. Banasiński, *Pozycja prawa międzynarodowego w krajowym porządku prawnym (w świetle Konstytucji z 1997 r.)*, „Przegląd Prawa Europejskiego” 1997, nr 2, s. 5 i n.

² Tak problem ujmują: Z. Radwański w: *System prawa prywatnego*, t. 2. *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2002, s. 225; M. Safjan, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 1998, s. 151 i 574; także S. Rudnicki przyjmuje, że w razie sprzeczności z aktem normatywnym podstawowym art. 58 § 1 k.c. znajduje zastosowanie wtedy, gdy jest on aktem wykonawczym w stosunku do ustawy, z której upoważnienia został wydany i mieści się w granicach tego upoważnienia. Por. S. Rudnicki, w: *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna*, Warszawa 1998, s. 147.

prawa należy poszerzyć o prawo wspólnotowe, czyli odrębny w stosunku do norm prawa międzynarodowego publicznego system regulacji normatywnej, obowiązujący w polskim systemie prawnym, w taki sposób, by doprowadzić do możliwie najpełniejszego przyswajania *acquis communautaire* w Rzeczypospolitej Polskiej³. Terminem tym określa się całe dotychczasowe prawo Unii Europejskiej, wraz z ukształtowanymi sposobami jego rozumienia i stosowania, polityki wspólnotowej, orzecznictwo sądowe, zwyczaje, a także wartości tkwiące u podstaw funkcjonowania UE. Chodzi tu o I, II i III filar Unii Europejskiej⁴.

Europejski Trybunał Sprawiedliwości (ETS) uznaje pełną supremację prawa wspólnotowego nad prawem wewnętrznym wskazując, że żaden przepis prawa wewnętrznego nie ma pierwszeństwa przed prawem wspólnotowym, i to nawet przepis o randze konstytucyjnej⁵. W ocenie ETS, każdy sąd krajowy jest sądem wspólnoty i w sytuacji, gdy zachodzi niezgodność pomiędzy prawem krajowym a wspólnotowym, ma on obowiązek zastosowania normy wspólnotowej i niestosowania prawa wewnętrznego⁶. Pierwszeństwo prawa wspólnotowego nie jest zależne od tego, czy normy prawa krajowego należą do prawa stanowionego, czy też zawarte są w aktach normatywnych o innym charakterze⁷. Sąd krajowy nie może oczekiwać na stanowisko sądu konstytucyjnego, ani na uchylenie sprzecznego z prawem wspólnotowym przepisu przez ustawodawcę, ponieważ osłabiałoby to efektywność prawa wspólnotowego, poprzez praktyczne wyeliminowanie jego bezpośredniej skuteczności. Stanowisko w przedmiocie pełnej supremacji prawa wspólnotowego nad prawem krajowym, obecne jest również w pracach wielu przedstawicieli doktryny⁸. Natomiast poglądy państw członkowskich odnośnie poruszanej wyżej kwestii nie są tak jednoznaczne, a w polskiej doktrynie obecne są również głosy akcentujące konstytucyjne uzasadnienie obowiązywania prawa wspólnotowego⁹.

Zauważyć należy, że taki mechanizm stosowania prawa wspólnotowego jest dalej idący, aniżeli w porządku wewnętrznym, w relacji ustawa – Konstytucja. Zgodnie bowiem z aktualnym stanowiskiem judykatury przyjmuje się, że jeżeli sąd ma wątpliwości, czy określony przepis jest zgodny z Konstytucją, a od odpowiedzi na to pytanie zależy rozstrzygnięcie sprawy, to sąd powinien –

³ Por. Z. Brodecki, *Acquis communautaire. Pojęcie nieznanne Konstytucji RP*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej a członkostwo Polski w Unii Europejskiej*, red. C. Mik, Toruń 1999, s. 75 i n.; M. Kenig-Witkowska, A. Łazowski, R. Ostrihansky, *Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej*, Warszawa 2004, s. 135.

⁴ Co do pojęcia I, II i III filaru UE por.: W. Czaplinski w: *Prawo Unii Europejskiej*, red. J. Barcz, Warszawa 2004, s. 97-116 i 139-154. Ibidem: J. Barcz, s. 117-138; M. Herdegen, *Prawo europejskie*, Warszawa 2004, s. 42 i n.

⁵ Por. 11/70, *Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, Zb. Orz. 1970, s. 01125; 6/64, *Flaminio Costa v. E.N.E.L.*, Zb. Orz. 1964, s. 01251; 26/62, *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration*, Zb. Orz. 1963, s. 00003.

⁶ 106/77, *Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal SpA*, Zb. Orz. 1978, s. 00629.

⁷ Tak na przykład ETS, co do postanowień układów zbiorowych: C-187/00, *Helga Kutz-Bauer v Freie und Hansestadt Hamburg*, Zb. Orz. 1991, s. I-00297.

⁸ J. Barcz, *Akt integracyjny Polski z Unią Europejską w świetle Konstytucji RP*, „Państwo i Prawo” 1998, z. 4, s. 12; K. Wójtowicz, *Skutki prawne przystąpienia Polski do Unii Europejskiej dla sądów i Trybunału Konstytucyjnego*, w: *Wejście w życie nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, red. Z. Witkowski, Toruń 1998, s. 89; idem, w: *Prawo Unii Europejskiej*, red. J. Barcz, Warszawa 2004, s. 483 i n.; A. Wróbel, w: *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, red. A. Wróbel, Kraków 2005, s. 114.

⁹ M. Saffjan, *Konstytucja a członkostwo Polski w Unii Europejskiej*, „Państwo i Prawo” 2001, z. 3, s. 5 i n.; C. Mik, *Zasady ustrojowe europejskiego prawa wspólnotowego a polski porządek konstytucyjny*, „Państwo i Prawo” 1998, z. 1, s. 33 i n.; M. Ahlt, M. Szpunar, *Prawo europejskie*, wyd. 4, Warszawa 2005, s. 46 i n.

w myśl art. 193 Konstytucji – przedstawić Trybunałowi Konstytucyjnemu pytanie prawne. Sąd nie jest władny rozstrzygać w przedmiocie niezgodności ustawy z Konstytucją, jedynie Trybunał Konstytucyjny ma – zgodnie z art. 188 Konstytucji prawo do orzekania o tego rodzaju niezgodności¹⁰.

Sprzecznosc z prawem, jako podstawa niewaznosci, nie dotyczy jednak kazdej normy prawa wspolnotowego. Istotne jest, czy norma ma walor bezposredniej skutecznosci, czy moze ona wplywac na tresc czynnosci prawnej. Porzadek prawa wspolnotowego, podobnie jak porzadki prawne panstw czlonkowskich, opiera sie na hierarchii norm i ma charakter niejednolity. Na szczycie tej hierarchii znajduje sie pierwotne prawo wspolnotowe, ktore stanowi podstawe wydania hierarchicznie nizszego prawa wspolnotowego pochodnego¹¹. Pochodne akty prawne nie wymagaja ratyfikacji, gdyz nie wchodzi w sklad prawa wewnetrznego panstw czlonkowskich, a musza byc stosowane przez ich sady krajowe¹². Istotne jest, czy normy prawa wspolnotowego wywoluja skutek bezposredni oraz czy skutek ten dziala w ukkladzie wertykalnym czy horyzontalnym. Rozne rodzaje norm prawa wspolnotowego posiadaja nadto roznych adresatow: niektore adresowane sa do panstw czlonkowskich i organow Wspolnot, inne rowniez do jednostek. Ponadto, nie wszystkie normy nadaja sie do bezposredniego stosowania, tzn. sa zrodlem praw i obowiazkow jednostek bezposrednio – bez potrzeby konkretyzacji przez norme prawa krajowego. Co do niektorych konieczne jest wdrozenie procedury implementacyjnej. Aby okreslic, czy mozliwa jest niewaznosc danej czynnosci prawnej z uwagi na sprzecznosc z prawem wspolnotowym, trzeba odniec sie do poszczegolnych typow norm tego prawa. Ich charakter prawny jest rozny, co wplywa na mozliwosc stosowania art. 58 k.c.

W pierwszym rzedzie – na szczycie hierarchii norm prawa wspolnotowego znajduja sie normy prawa wspolnotowego o charakterze pierwotnym¹³.

¹⁰ Za takim rozumieniem rozdzialu kompetencji sadow i Trybunału Konstytucyjnego opowiada sie konsekwentnie Trybunał Konstytucyjny (por. np. postanowienie TK z 22 marca 2000 r., P 12/98, OTK Zb. Urz. 2000, nr 2, poz. 67 oraz wyrok TK z 4 pazdziernika 2000 r., P 8/00, OTK Zb. Urz. 2000, nr 6, poz. 189; wyrok TK z 31 stycznia 2001 r., P 4/99, OTK Zb. Urz. 2001, nr 2, poz. 5). Ostatnie orzecznictwo SN jest zgodne z tym konsekwentnym stanowiskiem TK (por. wyrok SN z 16 czerwca 2004 r., I CK 291/03, OSNC 2005, nr 4, poz. 71; postanowienie SN z 14 czerwca 2000 r., V CKN 1119/00, OSNC 2002, nr 4, poz. 49 i z 18 wrzesnia 2002 r., III CKN 326/01, niepubl.; wyrok SN z 30 pazdziernika 2002 r., V CKN 1456/00, niepubl.; wyrok SN z 27 marca 2003 r., V CKN 1811/00, niepubl.; wyrok SN z 6 listopada 2003r. II CK 184/02, niepubl.; Tak rowniez: uchwala NSA z 12 czerwca 2002 r., OPS 6/00, ONSA 2001, nr 1, poz. 4). W judykaturze prezentowano rowniez poglad odmienny, ktory obecnie nalezaloby uznać za nieaktualny. NSA i SN w niektorych orzeczeniach opowiadaly sie za mozliwoscia orzekania przez sady o niezgodnosci ustawy z Konstytucja (np. wyrok NSA z 9 pazdziernika 1998 r., II SA 1246/98, „Glosa” 1999, nr 3, s. 29 i z 14 lutego 2002 r., I SA/Po 461/01, OSP 2003, nr 3, poz. 17 oraz wyroki SN z 7 czerwca 1998 r., I PKN 90/98, OSNP 2000, nr 1, poz. 6; wyrok SN z 26 wrzesnia 2000 r., III CKN 1089/00, OSNC 2001, nr 3, poz. 37; wyrok SN z 29 sierpnia 2001 r., III RN 189/00, OSNAPUS 2002, nr 6, poz. 130). Poglad ten opieral sie na zalozeniu, ze sad na podstawie Konstytucji moze orzec o niezgodnosci ustawy z Konstytucja, poniewaz z art. 178 ust. 1 Konstytucji wynika, ze seditowje podlegaja ustawom i Konstytucji, a art. 8 Konstytucji zas zezwala na jej bezposrednie stosowanie. Wedlug tej koncepcji, taka kompetencja sadow nie uchybia kompetencji TK, poniewaz nie prowadzi do uchylenia ustawy i nie ma mocy powszechnie obowiazujacej, a jedynie stanowi rozstrzygniecie w indywidualnej sprawie, co nie wiazze innych sadow orzekajacych na podstawie tych samych ustaw.

¹¹ Por. np.: J. Steiner, L. Woods, *Textbook on EC Law*, London 2000, s. 48; M. Herdegen, op. cit. s. 104; S. Biernat, w: *Prawo Unii Europejskiej*, red. J. Barcz, Warszawa 2004, s. 205 i s. 217 i n.; A. Wróbel, op. cit., s. 25 i n.

¹² Por. bliżej: M. Ahlt, M. Szpunar, op. cit., s. 33 i n.; D. Kornobis-Romanowska, w: *Stosowanie prawa wspólnotowego w porządku wewnętrznym z uwzględnieniem prawa polskiego*, red. D. Kornobis-Romanowska, Warszawa 2004, s. 16 i n.

¹³ Por. bliżej: S. Biernat, op. cit., s. 203 i n.; M. Ahlt, M. Szpunar, op. cit., s. 26 i n.; D. Wojtczak, w: *Stosowanie prawa wspólnotowego...*, s. 43 i n.; P. Craig, G. de Búrca: *EU Law-Text, Cases and Materials*, Oxford 2003, s. 5 i n.

Pierwotne prawo wspólnotowe to traktaty ustanawiające Wspólnoty Europejskie i Unię Europejską. Chodzi o: Traktat rzymski z 1957 r. o utworzeniu Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (TWE), Traktat o utworzeniu Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej zawarty w Rzymie w 1951 r. (TEWEA), Traktat z Maastricht o Unii Europejskiej (TUE) oraz protokoły i aneksy do traktatów, które na mocy art. 311 TWE i art. 207 TEWEA stanowią ich integralną część. Za takie uważa się również protokoły i aneksy do TUE¹⁴.

Na podstawie art. 48 i 49 TUE, pierwotnym prawem wspólnotowym są także traktaty akcesyjne i traktaty uzupełniające i zmieniające traktaty. Za prawo pierwotne uważa się również Traktat o Fuzji z 1967 r. oraz Konwencję o niektórych wspólnych instytucjach Wspólnot Europejskich z 1957 r., a także – na podstawie art. 222 TWE – decyzje Rady zmieniające liczbę rzeczników generalnych w TS. W ramach prawa pierwotnego należy wskazać jako najistotniejsze takie traktaty, jak: Jednolity Akt Europejski (JAE)¹⁵, Traktat amsterdamski (TA)¹⁶ oraz Traktat z Nicei (TN)¹⁷.

Zarówno co do pozycji t r a k t a t ó w w hierarchii źródeł prawa wspólnotowego, jak i co do potencjalnego zakresu ich efektu prawnego, nie ma w doktrynie kontrowersji¹⁸. Od orzeczenia *Van Gend & Loos* przyjmuje się, że normy traktatowe mogą mieć bezpośrednią skuteczność i to zarówno w układzie wertykalnym, jak i horyzontalnym¹⁹. Choć wiele norm traktatowych uznano za bezpośrednio skuteczne w układzie wertykalnym, tj. w relacji jednostka–państwo²⁰, to układ wertykalny jest w tym miejscu mniej istotny. Ważność czynności prawnej ze swej istoty dotyczy bowiem relacji w aspekcie praw i obowiązków pomiędzy jednostkami o pozycji względem siebie równorzędnej. Dalece bardziej istotny jest bezpośredni skutek norm traktatowych jako źródła praw i obowiązków w relacji jednostka–jednostka, czyli w układzie horyzontalnym. Polega on na nałożeniu obowiązku skutecznego i obowiązującego w sposób generalny i abstrakcyjny, pomiędzy jednostkami, czyli również podmiotami prawa prywatnego. Sprzeczność czynności prawnej z takimi obowiązkami nałożonymi przez bezpośrednio skuteczne normy prawa wspólnotowego może podlegać sankcji przewidzianej w art. 58 k.c.

Taki charakter – według ETS – ma art. 141 TWE zakazujący dyskryminacji ze względu na płeć w zakresie wynagrodzenia za pracę. W sprawie *Sabena* ETS uznał zasadę, w myśl której mężczyźni i kobiety winni być tak samo wynagradzani, za jedną z podstaw wspólnotowego prawa, wskazując, że sądy krajowe mają obowiązek przestrzegać tego prawa również w sporach pomiędzy jednostkami. W szczególności ich kognicji podlegają postanowienia umów o pracę i zbiorowych układów pracy, z których może wynikać nierówne traktowanie kobiet i mężczyzn w zakresie wynagrodzenia za pracę, przy tożsamym

¹⁴ S. Biernat, op. cit., s. 205.

¹⁵ Jednolity Akt Europejski z 17/28 lutego 1986 r.

¹⁶ Traktat amsterdamski z czerwca 1997 r.

¹⁷ Traktat z Nicei z 26 lutego 2001 r.

¹⁸ Por. np.: S. Biernat, op. cit., s. 272, 273 i n.; M. Ahlt, M. Szpunar, op. cit., s. 33, 34; M. Herdegen, op. cit., s. 108 i n.; J. Steiner, L. Woods, Ch. Twigg-Flesner, op. cit., s. 56; P. Craig, G. de Búrca, op. cit., s. 182 i n.

¹⁹ Por. 26/62, *Van Gend & Loos*..., s. 00003.

²⁰ Por. np. 12/73, *Belgische Radio en Televisie v. SC SABAM and NV Fonior*, Zb. Orz. 1974, s. 00313.

zakresie wykonywanej pracy²¹. Horyzontalna skuteczność norm traktatowych zaczyna sobie torować drogę w orzecznictwie ETS w odniesieniu do podstawowych swobód rynku wewnętrznego regulowanych przez artykuły TWE: 39 (swoboda przepływu pracowników), 43 (swoboda przedsiębiorczości), 49 (swoboda świadczenia usług) i 56 (swoboda przepływu kapitału)²².

W prawie wspólnotowym zostały sformułowane ogólne kryteria, od których zależy bezpośrednia skuteczność prawa wspólnotowego, a w konsekwencji i sankcja nieważności. ETS wskazał, że przepisy bezpośrednio skuteczne: 1) muszą być na tyle precyzyjne, by nadawały się do zastosowania bez dalszych konkretyzacji, 2) muszą być bezwarunkowe, 3) muszą nakładać na określone podmioty obowiązek podjęcia lub zaniechania określonych działań, 4) ich zastosowanie nie może być uzależnione od podjęcia przez ustawodawcę wspólnotowego lub krajowego żadnych dodatkowych aktów wykonawczych²³. Jednak w literaturze wskazuje się, w ślad za skonstruowanym przez ETS w sprawie *Francovich*²⁴ testem, że najważniejsze spośród przesłanek warunkujących zaistnienie skutku bezpośredniego są jasność i precyzyjność przepisu oraz jego bezwarunkowość. Ta ostatnia przesłanka w odniesieniu do norm traktatowych zawsze jest spełniona, ponieważ nie wymagają one implementacji. W literaturze podnosi się, że ostatnie orzeczenia ETS prowadzą do stopniowej utraty znaczenia powyższych przesłanek oraz że określone w sprawach *Van Gend* czy *Francovich* kryteria są jedynie pomocnicze²⁵. Błędne byłoby jednak ich całkowite przekreślenie. Stanowią one pomocne narzędzie w ocenie, czy norma nadaje się do bezpośredniego stosowania, a wymóg jej precyzji, jasności i bezwarunkowości w żaden sposób nie może być pominięty.

Wymóg ten staje się szczególnie istotny w odniesieniu do norm traktatowych. Norma musi być jasna i precyzyjna, by można było na jej podstawie skonstruować prawa i obowiązki, które nie pozostawałyby w sprzeczności z treścią lub celem danej czynności prawnej. W odniesieniu do norm traktatowych dokonanie tego rodzaju subsumpcji nie jest łatwe, gdyż normy te przeważnie mają charakter ogólny, co w utrudnia ich bezpośrednie stosowanie w układzie horyzontalnym. Stopień regulacji traktatowej opiera się bowiem na dość dużym stopniu ogólności (np. normy zawarte w przepisach 39, 43, 49, czy 56 TWE). Wobec dość małego stopnia ich szczegółowości, nie wszystkie można bezpośrednio stosować do czynności prawnej. Przykładowo, nie można powiedzieć, że umowne zobowiązania, np. do nieświadczenia usług w innym kraju czy niepodjęcia w nim działalności gospodarczej, naruszają swobody traktatowe. Wynika to po prostu z poziomu regulacji tych norm, wyższego niż sfera umownych stosunków cywilnoprawnych między jednostkami.

Istnieje jednak szereg przykładów w orzecznictwie, z których wynika, że jednostkowa czynność prawna może naruszać normy traktatowe. W orzeczeniu

²¹ Por. 43/75, *Gabrielle Defrenne v Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena*, Zb. Orz. 1976, s. 00455.

²² Por. bliżej: C.W. Canaris: *Drittwirkung der gemeinschaftlichen Grundfreiheiten*, w: *Umwelt, Wirtschaft und recht*, red. H. Bauer. Tübingen 2002, s. 29 i n.

²³ 26/62, *Van Gend & Loos*..., s. 00003.

²⁴ Orzeczenie ETS w połączonych sprawach C-6/90 i C-9/90, *Andrea Francovich and Danila Bonifaci and others v. Italian Republic*, Zb. Orz.1991, s. I-5357.

²⁵ M. Ahlt, M. Szpunar, op. cit., s. 34.

Walrave ETS uznał, że zakaz dyskryminowania ze względu na obywatelstwo pracowników i osób świadczących usługi jest adresowany także do organizacji innych niż państwo, w tym również do organizacji o charakterze sportowym. Działalność sportowa podlega bowiem unormowaniom traktatowym w takim zakresie, w jakim jest ona jednocześnie aktywnością ekonomiczną w rozumieniu art. 2 TWE. Natomiast reguły o dyskryminacji ze względu na narodowość nie mogą prowadzić do nieważności uzgodnionych reguł w przedmiocie zasad formowania sportowych drużyn narodowych²⁶. W pełni horyzontalna skuteczność art. 39 TWE, gdy chodzi o zakaz dyskryminacji, uznana została w orzeczeniu *Agonese*. W relacji pomiędzy pracownikami a pracodawcami prywatnymi ETS uznał za sprzeczne z obecnym art. 39 TWE stawianie osobie ubiegającej się o pracę przez pracodawcę wymagań wykazania umiejętności językowych wyłącznie poprzez uzyskanie dyplomu z danego regionu państwa, gdyż stawia to w gorszym położeniu osoby nierezydujące w tym regionie i ma charakter dyskryminujący²⁷. Choć powyższe dwa orzeczenia nie dotyczą bezpośrednio czynności prawnych, to sfera podlegająca regulacji jest analizowanemu zagadnieniu niezwykle bliska i wskazują one, że norma traktatowa zawarta w art. 39 TWE może być podstawą nieważności czynności prawnej. To samo zresztą należy powiedzieć o art. 12 TWE.

Dość wcześnie ETS wskazał, że niedopuszczalne są umowy stanowiące poziome ograniczenia konkurencji. Za czynność sprzeczną z prawem wspólnotowym uważa się bowiem porozumienie kartelowe²⁸. Już w orzeczeniu *Imperial Chemical Industries* ETS uznał, że sprzeczne z art. 81 TWE są czynności, czyli świadomie powstałe praktyki obejmujące zgodne postępowanie konkurentów, które mogą, lecz nie muszą znajdować oparcia w postanowieniach umownych²⁹. Podstawą wszczęcia postępowania były paralelne podwyżki cen barwników do farby w RFN, Holandii, Belgii, Francji, Włoszech i Luksemburgu. ETS zwrócił uwagę, że około 80% europejskiego rynku farb zaopatruje dziesięciu dużych producentów barwników, elastyczność popytu na barwnik jest mała, zważywszy, że cena barwnika stanowi znikomy procent ceny farby. Jakkolwiek każdy przedsiębiorca na rynku – również oligopolistycznym – władny jest dokonywać zmiany cen, lecz jednak sprzeczne z normami traktatowymi jest podejmowanie tej czynności w sposób skoordynowany i uzgodniony z konkurentami w celu wyeliminowania elementu niepewności, niezbędnego dla istnienia wolnej konkurencji³⁰. W sprawie *Remia* problem dotyczył skuteczności, w świetle art. 81 i 82 TWE, zawartej pomiędzy podmiotami prywatnymi klauzuli o zakazie konkurencji, w której jedna ze stron zobowiązała się nie podejmować przez 10 lat działalności polegającej na sprzedaży bezpośredniej lub pośredniej sosów i innych produktów żywnościowych na rynek holenderski. ETS uznał czynność tę za nieważną z uwagi na sprzeczność z normą traktatową – art. 81 TWE³¹. W sprawie *Grundig-Consten* ETS wskazał, że badaniu co do ważności w świetle

²⁶ 36/74 *Walrave v. Union Cycliste Internationale*, Zb. Orz. 1974, s. 1405.

²⁷ C-281/98 *Agonese v. Cassa di Risparmio di Bolzano*, Zb. Orz. 2000, s. I-4139.

²⁸ K. Larenz, *Algemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, München 2004, s. 726.

²⁹ 48/69, *Imperial Chemical Industries Ltd. v. Commission of the European Communities*, Zb. Orz. 1972, s. 619.

³⁰ *Ibidem*, s. 619 i n.

³¹ 42/84, *Remia BV and others v. Commission of the European Communities*, Zb. Orz. 1985, s. 2545.

art. 81 TWE podlega sama czynność prawna. Nie jest istotne, czy umowa wywołuje rzeczywisty efekt, lecz wystarczy, że jej celem jest zahamowanie, ograniczenie lub naruszenie konkurencji, i wówczas sama umowa dystrybucyjna może podlegać ocenie pod kątem jej ważności w świetle norm traktatowych. W tym przypadku umowa zawarta pomiędzy producentem a koncesjonariuszem uznana została za nieważną – sprzeczną z art. 81 TWE³². Podkreślenia wymaga fakt, że nieważność w tym przypadku dotyczyła samej czynności prawnej z uwagi na jej treść, a nie z uwagi na praktykę związaną z jej wykonywaniem, a norma traktatowa wywoływała w oczywisty sposób efekt bezpośredni w układzie horyzontalnym – jako podstawa nieważności czynności prawnej.

Ta linia orzecznictwa, była później przez ETS kontynuowana. W sprawie *Société Technique Minière* ETS sformułował warunki, jakie umowa musi spełniać, by zostać objęta zakazem z art. 82 TWE, a przede wszystkim wskazał na znaczący wpływ umowy na konkurencję, powodujący zagrożenie dla wspólnego rynku³³. W sprawie *IHT* ETS zastosował do umowy przeniesienia praw własności przemysłowej sankcję nieważności z uwagi na sprzeczność z art. 82 TWE³⁴. Jednakże – w ocenie ETS – zastosowanie tej sankcji w stosunku do umowy cesji znaku towarowego jest możliwe dopiero w następstwie pełnej analizy kontekstu tej czynności prawnej, porozumienia towarzyszącego cesji, woli stron i świadczenia wzajemnego nabywcy znaku. Przedstawione wyżej orzeczenia obrazują konsekwentną linię orzeczniczą, zgodnie z którą sprzeczność czynności prawnej z normą traktatową powodować może jej nieważność.

Do pierwotnego prawa wspólnotowego zalicza się też o g ó l n e z a s a d y p r a w a w s p ó l n o t o w e g o o r a z p r a w o z w y c z a j o w e. Na kształt ogólnych zasad prawa wpływają przede wszystkim Europejska Konwencja Praw Człowieka oraz podpisana w Nicei przez przewodniczących Rady, Komisji i Parlamentu i opublikowana, lecz niemająca charakteru prawa pierwotnego Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej³⁵. O tym, że prawo wspólnotowe niepisane obowiązuje, świadczy również treść norm traktatowych, a przede wszystkim art. 6 ust. 2 TUE. W orzeczeniu *Hauer* ETS uznał zasadę ochrony własności oraz zasadę wolności wyboru zawodu³⁶. Inne, uznane w orzecznictwie ETS zasady to prawo do sądu³⁷, prawo do prywatności³⁸ czy przedstawiająca olbrzymie znaczenie w prawie wspólnotowym zasada proporcjonalności, która z tego właśnie powodu już znalazła swoje miejsce w traktacie (art. 5 ust. 3 TWE). Wśród tych zasad szczególne miejsce zajmują tzw. prawa podstawowe jednostek. Teoretycznie rzecz ujmując, pozycja ogólnych zasad prawa jest hierarchicznie podobna do pozycji norm traktatowych. Jednak ETS eksponuje osadzenie ogólnych zasad prawa w wartościach traktatowych czy wspólnych

³² 56/64 i 58/64, *Grundig-Consten v. Commission of the European Communities*, Zb. Orz. 1966, s. 321.

³³ 56/65, *Société Technique Minière v. Maschinenbau Ulm GmbH*, Zb. Orz. 1966, s. 235.

³⁴ C-9/93, *IHT Internationale Heiztechnik GmbH i Uwe Danzinger v. Ideal-Standard GmbH i Wabco Standard GmbH*, Zb. Orz. 1994, s. I-02789.

³⁵ Co do niepisane prawa pierwotnego por. bliżej: M. Ahlt, M. Szpunar, op. cit., s. 27 i n.; M. Herdegen, op. cit., s. 110 i n.; S. Biernat, op. cit., s. 207 i n.; A. Wróbel, op. cit., s. 37 i n.

³⁶ 44/79, *Liselotte Hauer v. Land Rheinland-Pfalz*, Zb. Orz. 1979, s. 3727.

³⁷ 136/79, *National Panasonic (UK) Limited v. Commission of the European Communities*, Zb. Orz. 1980, s. 2058.

³⁸ 404/92, *X v. Commission of the European Communities*, Zb. Orz. 1994, s. II-4737.

konstytucyjnych oraz uważa, że tkwią one immanentnie w traktatach i są jedynie wydobywane na zewnątrz w procesie interpretacji³⁹. Niesłuszne byłoby twierdzenie, że do czynności prawnej sprzecznej z ogólnymi zasadami prawa można stosować art. 58 k.c. Trudno wyobrazić sobie bowiem taką sytuację, by nie były elementem porządku normatywnego wewnętrznego państwa członkowskiego Unii Europejskiej lub prawa wspólnotowego takie ogólne zasady prawa, które – wywodząc się ze wspólnych wartości konstytucyjnych lub konwencji międzynarodowych – mają postać norm nadających się do bezpośredniego stosowania do czynności prawnych pomiędzy jednostkami. Nawet jednak gdyby tak się stało, to ogólne zasady prawa służą bardziej interpretacji norm stanowionego prawa wspólnotowego i to właśnie norma prawa stanowionego stanowić będzie podstawę nieważności czynności prawnej. Podobnie sytuacja wygląda w odniesieniu do wspólnotowego prawa zwyczajowego. Prawo zwyczajowe nie przedstawia większego znaczenia praktycznego. Zwykle odnosi się ono do kwestii instytucjonalnych, jak na przykład zwyczaj traktowania sekretarzy stanu jako członków rządu, niezależnie od ich usytuowania w krajowym porządku normatywnym i akceptowania ich udziału Radzie na podstawie art. 203 TWE – rozszerzonego normą prawa zwyczajowego. Co więcej, funkcja europejskiego prawa zwyczajowego przy dużej aktywności legislacyjnej organów UE raczej będzie się zmniejszała, co w połączeniu z ich mało konkretnym charakterem wyklucza stosowanie art. 58 k.c.

Usytuowanie u m ó w m i ę d z y n a r o d o w y c h zawartych przez Wspólnoty w hierarchii prawa wspólnotowego jest sporne⁴⁰. Nie budzi zaś wątpliwości, że postanowienia umów międzynarodowych zawartych przez Wspólnoty mogą być bezpośrednio skuteczne⁴¹. ETS nakazuje, dokonując oceny, czy danej normie przysługuje walor bezpośredniej skuteczności, brać pod uwagę brzmienie, systematykę i cel umowy międzynarodowej, w której ta norma jest zawarta⁴², oraz to, czy zawierający daną normą przepis umowy międzynarodowej jest jasny, precyzyjny i bezwarunkowy⁴³, jak również czy nie istnieje konieczność implementacji lub podjęcia ze strony państwa członkowskiego jakichkolwiek innych działań w celu nadania mocy obowiązującej zadaniom z danej normy wynikającym⁴⁴. Przyjmuje się, że warunkiem bezpośredniej skuteczności normy jest możliwość jej kwalifikacji jako *self-executing* w rozumieniu prawa międzynarodowego, a nadto że norma może nie tylko przyznawać uprawnienia jednostkom, lecz również nakładać na nie obowiązki⁴⁵.

Nieważność czynności prawnej w oparciu o art. 58 k.c. z uwagi na sprzeczność z umową międzynarodową zawartą przez Wspólnotę w praktyce rzadko będzie miała miejsce, choć nie sposób jej wykluczyć. Tradycyjne orzecznictwo

³⁹ Por. S. Biernat, op. cit., s. 207.

⁴⁰ M. Safjan, op. cit., s. 5; M. Herdegen, op. cit., s. 105; D. Wojtczak, op. cit., s. 64 i n.; S. Biernat, op. cit., s. 205 i s. 217 i n.; M. Kenig-Witkowska, A. Łazowski, R. Ostrihansky, op. cit., s. 147.

⁴¹ Por. A. Wróbel, op. cit., s. 104 i n.; S. Biernat, op. cit., s. 281, 282; M. Ahlt, M. Szpunar, op. cit., s. 27; P. Craig, G. de Búrca, op. cit., s. 194 i n.

⁴² 104/81, *Hauptzollamt Mainz v. Hupferberg & Cie*, Zb. Orz. 1982, s. 3641.

⁴³ 12/86 *Demirel v. Stadt Schwäbisch Gmünd*, Zb. Orz. 1987, s. 3719;

⁴⁴ 162/00 *Pokrzepowicz-Meyer*, Zb. Orz. 2002, s. I-1049; 162/96 *Racke v. Hauptzollamt Mainz*, Zb. Orz. 1988, s. I-3655.

⁴⁵ M. Ahlt, M. Szpunar, op. cit., s. 41.

ETS odmawiało charakteru bezpośredniego skutkowi prawnemu takich umów, jak: General Agreement on Tariffs and Trade (GATT), World Trade Organization (WTO), czy Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPs), uznając, że jednostki nie mogą powoływać się na nie w postępowaniu przed sądami państw członkowskich⁴⁶. ETS jednak uznał efekt bezpośredni GATT⁴⁷. Aktualne stanowisko ETS nakazuje badać także kontekst, cele oraz naturę danej umowy⁴⁸. Chętniej uznaje ETS bezpośredni skutek prawny w odniesieniu do umów stowarzyszeniowych⁴⁹ i umów o współpracy z państwami trzecimi. Bezpośredni efekt takiej umowy ocenia się poprzez analizę stopnia integracji państwa trzeciego ze Wspólnotą⁵⁰. Taki efekt ETS uznał w sprawie *Benincasa*, przyjmując, że umowna klauzula prorogacji jurysdykcji wyłącznej sądu w danym kraju bezpośrednio podlega unormowaniu konwencyjnemu, a na jej ważność nie wpływa nieważność całej umowy ze względu na normę wewnętrzną⁵¹. ETS uznał również, że art. 44 ust. 3 umowy stowarzyszeniowej pomiędzy Wspólnotami a Polską wywołuje efekt bezpośredni, ponieważ ustanawia precyzyjną i bezwarunkową zasadę, która może regulować sytuację prawną jednostek i nadaje się do stosowania przez sąd krajowy. Przyznaje on jednostce prawo do zakładania przedsiębiorstw i prowadzenia samodzielnej działalności gospodarczej na własny rachunek w państwach członkowskich⁵². Inną normą umowy stowarzyszeniowej z RP, która uznana została – w orzeczeniu *Land Nordhein* – za bezpośrednio skuteczną, jest art. 37 ust. 1 zakazujący gorszego traktowania obywateli polskich legalnie zatrudnionych na terytorium któregoś z państw członkowskich UE odnośnie do warunków pracy wynagrodzenia lub zwalniania z pracy, w porównaniu z obywatelami danego państwa⁵³.

Ponieważ p r a w o p o c h o d n e wywodzi się z prawa pierwotnego, poziom regulacji staje się bliższy jednostkowym czynnościom prawnym i perspektywa niezgodności treści lub celu czynności z normą prawną jest bardziej realna. Pochodne prawo wspólnotowe to akty normatywne wydawane przez legislatury wspólnotowe, tj. Parlament, Radę i Komisję, czyli – w myśl art. 249 TWE – rozporządzenia, dyrektywy i decyzje. Nie mają natomiast charakteru obowiązującego zalecenia i opinie. Zgodnie z art. 249 ust. 5 TWE, są to akty niemające mocy wiążącej dla adresatów. Ponieważ wyrażają one jedynie stanowisko danej insty-

⁴⁶ 149/96, *Portuguese Republic v. Council of the European Union*, Zb. Orz. 1999, s. I-8395; 300/98 i 392/98 – połączone sprawy, *Parfums Christian Dior SA v. TUK Consultancy BV and Asco Gerüste GmbH and Rob van Dijk v. Wilhelm Layher GmbH & Co. KG and Lyher BV*, Zb. Orz. 2000, s. I-11307; 377/98, *Kingdom of the Netherlands v. European Parliament and Council of the European Union*, Zb. Orz. 2001, s. I-7079. Tak również: A. Wróbel, op. cit., s. 104-106.

⁴⁷ 104/81, *Hauptzollamt Mainz v. C.A. Kupferberg & Cie KG a.A.*, Zb. Orz. 1982, s. 03641. Por. również: J. O. Berkey, *The European Court of Justice and direct Effect for the GATT: A Question Worth Revisiting*, „European Journal of International Law” 1998, nr 9, s. 626-657.

⁴⁸ 12/86, *Demirel v. Stadt Schwäbisch Gmünd...*, s. 3719.

⁴⁹ M. Safjan, op. cit., s. 5, wskazuje natomiast, że na tle regulacji konstytucyjnych miejsce umowy stowarzyszeniowej RP musi być oceniane w świetle art. 91 ust. 1 i 2 Konstytucji. W takim przypadku umowę stowarzyszeniową traktować należałoby jako element prawa wewnętrznego, hierarchicznie wyższego aniżeli ustawa.

⁵⁰ Por. 270/80, *Polydor Limited and RSO Records Inc. v. Harlequin Records Shops Limited and Simons Records Limited*, Zb. Orz. 1982, s. 00329.

⁵¹ C-269/95, *Francesco Benincasa v. Dentalkit Srl*, Zb. Orz. 1997, s. I-03767.

⁵² 268/99, *Aldona Małgorzata Jany and others v. Statssecretaris van Justitie*, Zb. Orz. 2001, s. I-08615; 63/99, *The Queen v. Secretary of State for the Home Department ex prate: Głoszczuk*, Zb. Orz. 2001, s. I-6369.

⁵³ 162/00, *Land Nordrhein-Westfalen v. Pokrzepłowicz-Meyer*, Zb. Orz. 2002, s. I-1049.

tucji wspólnotowej w konkretnej sprawie lub w konkretnej dziedzinie, sprzeczność z nimi nie może powodować nieważności czynności prawnej.

Najwyższe w hierarchicznym układzie norm pochodnego prawa wspólnotowego są rozporządzenia. W myśl art. 249 TWE, rozporządzenie ma zasięg ogólny, wiąże w całości i jest bezpośrednio stosowane we wszystkich państwach członkowskich⁵⁴. Rozporządzenie można porównać do ustawy, zawiera ono bowiem regulację normatywną o charakterze generalnym i abstrakcyjnym. Rozporządzenie nie wymaga procedury implementacyjnej ani ratyfikacyjnej, warunkiem nabycia przez nie mocy obowiązującej jest jego opublikowanie w „Dzienniku Urzędowym UE”. Normy w nich zawarte powinny być pełne i niewymagające konkretyzacji, a regulowana materia powinna zostać poddana jednolitej regulacji normatywnej na całym terytorium UE. Wywołują one efekt bezpośredni, gdy odpowiadają ogólnym warunkom bezpośredniej skuteczności⁵⁵. Ponieważ rozporządzenia mogą bezpośrednio regulować stosunki prywatnoprawne, czynność prawna, której treść lub cel pozostają w sprzeczności z normami rozporządzenia, staje się nieważna w identyczny sposób, jak w przypadku sprzeczności z prawem krajowym, a podstawą tego skutku jest art. 58 k.c.

Dyrektywy są adresowane do państw członkowskich, które zobowiązane są do ustanowienia regulacji normatywnej odpowiadającej ich celom (art. 249 ust. 3 w zw. z art. 10 TWE). Wybór metody implementacji należy już do państw członkowskich. ETS w niektórych przypadkach dopuszcza w pewnym zakresie bezpośrednią skuteczność dyrektyw⁵⁶. Taka sytuacja może mieć miejsce, gdy jednostka powołuje się wobec państwa na postanowienia konkretnego, nadającego się do bezpośredniego zastosowania przepisu dyrektywy, a dyrektywa ta – wbrew obowiązkowi – w czasie właściwym lub w ogóle nie została implementowana do krajowego porządku prawnego⁵⁷. Ponieważ jednostka władna jest powoływać się na prawa wynikające z dyrektywy tylko wobec państwa, bezpośrednia skuteczność dyrektywy wyraża się w płaszczyźnie wertykalnej. Jednostka nie może powoływać się na wynikające z dyrektywy prawa lub obowiązki w relacji z innymi podmiotami prywatnymi, ponieważ dyrektywa nie ma bezpośredniej skuteczności horyzontalnej⁵⁸. Chodzi o uniemożliwienie państwu uzyskania korzyści z faktu jego własnego, sprzecznego z prawem wspólnotowym, zaniechania⁵⁹. ETS przyjmuje jednak, że efekt bezpośredni zachodzi niezależnie od tego, czy państwo działa jako podmiot stosunku prywatnoprawnego, czy też publicznoprawnego jako pracodawca⁶⁰. Sama definicja państwa jest przy tym bardzo szeroka i obejmuje także m.in. organy samo-

⁵⁴ Por. np: S. Biernat, op. cit., s. 210, 211; M. Ahlt, M. Szpunar, op. cit., s. 29; P. Craig, G. de Búrca, op. cit., s. 189, 190.

⁵⁵ S. Biernat, op. cit., s. 274, 275.

⁵⁶ Por. M. Kenig-Witkowska, A. Łazowski, R. Ostrihansky, op. cit., s. 256 i n.; P. Craig, G. de Búrca, op. cit., s. 202 i n.

⁵⁷ 41/74, *Van Duyn*, Zb. Orz. 1974, s. 1337.

⁵⁸ Por. 152/84, *M.H. Marshall v. Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority (Teaching)*, Zb. Orz. 1986, s. 723; 106/89, *Marleasing SA v. La Comercial Internacional de Alimentación SA*, Zb. Orz. 1990, s. I-4135; C-91/92, *Paola Faccini Dori v. Recreb Srl*, Zb. Orz. 1994, s. I-3325.

⁵⁹ C-91/92, *Paola Faccini Dori*..., s. I-3325

⁶⁰ C-271/91, *M. H. Marshall v. Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority*, Zb. Orz. 1993, s. I-04367.

rządowe czy gminne (kryterium „emanacji państwa”)⁶¹. ETS uznał nawet, że bezwarunkowość i precyzja przepisów dyrektywy pozwala oprzeć na jej unormowaniu roszczenie także przeciwko organizacjom, które są podległe lub kontrolowane przez państwo, w omawianym przypadku chodziło o jednoosobową spółkę skarbu państwa⁶². Nawet wertykalny efekt dyrektyw, pozwala – wobec tak szerokiego pojęcia państwa, zakwestionować ważność czynności prawnej w oparciu o normę dyrektywy, gdy stroną czynności prawnej jest państwo, organizacja państwowa albo organizacja podległa czy kontrolowana przez państwo. Taka czynność prawna, z zakresu zamówień publicznych, została zresztą zakwestionowana przez ETS⁶³.

Ponadto zasada jedynie wertykalnego efektu prawnego dyrektyw nie ma „żelaznego” charakteru. W niektórych orzeczeniach ETS wprost daje wyraz stanowisku, że na przepisy nieimplementowanej dyrektywy można powołać się również w układzie horyzontalnym – w relacji pomiędzy podmiotami prywatnymi⁶⁴. W takich sytuacjach mówi się o incydentalnym horyzontalnym efekcie, który wyraża się w tym, że dyrektywa może w ograniczonym zakresie wywołać skutek bezpośredni w układzie poziomym⁶⁵. W sprawach *CIA* i *Unilever* na przykład, ETS odmówił stosowania norm technicznych, obowiązujących w kraju członkowskim, a sprzecznych z przepisami dyrektywy 83/189⁶⁶. W sprawie *Sapod Audic* ETS uznał, że choć zasadniczo do prawa krajowego należy zagadnienie stosowania do umowy przepisów warunkujących skutki prawne tej czynności w płaszczyźnie nieważności lub wadliwości, to jednak mające zastosowanie przepisy prawa krajowego nie mogą udaremniać wykonywania praw opartych na prawie wspólnotowym, a jeżeli norma prawa krajowego sprzeczna jest z normami dyrektywy, sąd krajowy nie może jej stosować⁶⁷. W sprawie *Gabriele Habermann-Beltermann* ETS uznał, że skoro unormowanie dyrektywy 76/207 zakazuje zawierania umowy o pracę zobowiązującej do świadczenia pracy w porze nocnej przez oznaczony czas pomiędzy pracodawcą a kobietą w ciąży, to sprzeczna z tym zakazem umowa jest nieważna⁶⁸. Zatem gdy dyrektywa wywołuje jedynie wertykalny efekt bezpośredni – co jest regułą – to czynność prawna sprzeczna z normą dyrektywy nie może zostać uznana za nieważną na podstawie art. 58 k.c., wyjąwszy te czynności, w których jedną ze stron jest państwo, organizacja państwowa albo organizacja podległa lub kontrolowana przez państwo. Art. 58 k.c. może jednak znaleźć zastosowanie, gdy nadająca się do bezpośredniego stosowania norma dyrektywy może być stosowana także horyzontalnie.

Wydawane w oparciu o art. 249 ust. 4 TWE d e c y z j e są aktami normatywnymi o charakterze indywidualnym. Adresatami decyzji mogą być zarówno

⁶¹ Por. 103/88, *Fratelli Costanzo v. Comune di Milano*, Zb. Orz. 1989, s. 1839.

⁶² C-188/89, *A. Foster and others v. British Gas plc.*, Zb. Orz. 1990, s. I-3313.

⁶³ C-340/02, *Commission of the European Communities v. French Republic*, Zb. Orz. 2004, s. 00006.

⁶⁴ C194/94, *CIA Security International SA v. Cignalson SA and Securitel SPRL*, Zb. Orz. 1996, s. I-2201; C-443/98, *Unilever Italia SpA v. Central Food SpA*, Zb. Orz. 2000, s. I-7535; C-77/97, *Smithkline*, 1999, s. I-431.

⁶⁵ Por. M. Herdegen, op. cit., s. 120-122; S. Biernat, op. cit., s. 213, 214; M. Ahlt, M. Szipuniar, op. cit., s. 37 i n.

⁶⁶ *CIA Security International SA...*, s. I-2201; C-443/98, *Unilever Italia SpA...*, s. I-7535

⁶⁷ C-159/00, *Sapod Audic v. Eco-Emballages SA*, Zb. Orz. 2002, s. I-05031.

⁶⁸ C-421/92 *Gabriele Habermann-Beltermann v. Arbeiterwohlfahrt, Bezirksverband Ndb. /Opf. e.V.*, Zb. Orz. 1994, s. I-01657.

państwa, jak i osoby fizyczne lub prawne⁶⁹. Zasadniczo przyjmuje się możliwość wywołania przez decyzję bezpośredniego skutku prawnego, choć to, czy ma on charakter wertykalny, czy horyzontalny budzi pewne wątpliwości⁷⁰. Co do skutku bezpośredniego zasadniczo akceptuje się jedynie aspekt wertykalny⁷¹. Istnieje jednak pogląd, że decyzja z istoty swej wywołuje skutek bezpośredni, przyznaje bowiem jej adresatowi prawa lub nakłada na niego obowiązki, a więc może działać również horyzontalnie⁷². ETS w wyroku w sprawie *Grad* uznał, że efekt decyzji w konkretnym przypadku może być analogiczny do efektu rozporządzenia⁷³. W wypadkach gdy norma zawarta w decyzji nadaje się do bezpośredniego stosowania i wywołuje ona jednocześnie horyzontalny efekt bezpośredni, to czynność prawna sprzeczna z tą normą dotknięta być może sankcją z art. 58 k.c. Gdy skutek bezpośredni ma charakter wertykalny, stosowanie art. 58 k.c. ogranicza się do tych tylko czynności, w których jedną ze stron jest państwo, organizacja państwowa albo organizacja podległa lub kontrolowana przez państwo.

Przedstawione wyżej rozważanie pozwalają na wyciągnięcie wniosku, że nieważność czynności prawnej na podstawie art. 58 k.c. może zaistnieć niezależnie od tego, czy norma pozostająca w relacji sprzeczności z treścią lub celem czynności prawnej należy do pierwotnego, czy też pochodnego prawa wspólnotowego. Samoistną podstawą nieważności czynności nie mogą być jednak ogólne zasady prawa i zwyczaje, ponieważ nie są wystarczająco konkretne. W praktyce zaś najistotniejsze znaczenie, jako podstawa bezwzględnej nieważności czynności prawnej, przedstawiać jednak będą normy traktatowe i normy zawarte w rozporządzeniach.

Dr Maciej Gutowski
Poznań

CONTRADICTION WITH EU LAW AS AN INHERENT FEATURE OF INVALIDITY OF A LEGAL ACT PURSUANT TO ARTICLE 58 OF THE CIVIL LAW CODE

S u m m a r y

The paper deals with the main provision of art. 58 §1 of the civil law code concerning invalidity of a legal act. Since Poland's accession to the European Union, the scope of that the provision has significantly broadened, and the catalogue of the sources of law provided in art. 87 of the Constitution can no longer be considered exhaustive. The paper analyses invalidity of a legal act arising from the fact that its contents or purpose are contrary to the Community law.

⁶⁹ Por. M. Ahlt, M. Szpunar, op. cit., s. 28; A. Wróbel, op. cit., s. 62, 63; P. Craig, G. de Búrca, op. cit., s. 192.

⁷⁰ A. Wróbel, op. cit., s. 96.

⁷¹ M. Ahlt, M. Szpunar, op. cit., s. 41; S. Biernat, op. cit., s. 214. Por również: C-156/91, *Hansa Fleisch Ernst Mundi GmbH & Co. KG v. Landrat des Kreises Schleswig-Flensburg*, Zb. Orz. 1992, s. I-05567; 249/85, *Albako Margarinefabrik Maria von der Linde GmbH & Co. KG v Bundesanstalt für landwirtschaftliche Marktordnung*, Zb. Orz. 1987, s. 02345.

⁷² A. Wróbel, op. cit., s. 96.

⁷³ 9/70, *Franz Grad v. Finanzamt Traunstein*, Zb. Orz. 1970, s. 00825.